

До спеціалізованої вченої ради
К 26.891.01 Інституту підготовки
кадрів державної служби
зайнятості України

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**доктора економічних наук, професора
Семикіної Марини Валентинівни на дисертаційну роботу
Табанової Анастасії Іванівни «Соціально-економічні та
інституційні аспекти гендерної політики в Україні», подану на
здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна
економіка і політика**

Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами

Дослідження гендерного спрямування залишаються вкрай актуальними для багатьох країн світу. Гендерна проблематика стосується офіційно задекларованих та неофіційно визнаних *нерівних можливостей жінок і чоловіків* стосовно доступу до структур влади, сфери освіти, науки, культури, зайнятості, доходу та власності.

Для України потреба у гендерних дослідженнях посилюється у зв'язку з наслідками невдалих соціально-економічних реформ та інституційних змін, які призвели до поглиблення соціальної та майнової диференціації суспільства, збільшення кількості соціально знедолених категорій населення, погіршення умов використання трудового потенціалу жінок і чоловіків. Зазначене зумовило суттєві гендерні відмінності у працевлаштуванні, отриманні доходу, участі в управлінні, доступі до соціальних, медичних, освітньо-професійних, культурних послуг тощо. Існування проблеми гендерної нерівності в Україні зумовлює додаткові витрати для суспільства в цілому, оскільки через дискримінацію обмежує можливості економічного зростання, уповільнює продуктивність праці загалом, послаблює дієвість державного управління, ефективність заходів щодо соціального захисту, боротьби з бідністю. Подоланню гендерної асиметрії на ринку праці заважає низький ступінь

розвитку демократії в країні, характерні риси менталітету, національної культури, традиційні уявлення про роль жінки у сім'ї, на виробництві, в управлінні. Тому соціально-економічні та інституційні аспекти гендерної політики в Україні потребують особливої уваги науковців.

Віддаючи належне значному науковому доробку вчених, які досліджували проблему гендерної нерівності, слід підкреслити, що дотепер продовжується дискусія стосовно шляхів побудови адекватної гендерної політики в Україні.

Отже, тема дисертаційного дослідження Табанової Анастасії Іванівни має високу актуальність, прикладну та наукову значимість.

Про актуальність дисертації Табанової А.І. свідчить її зв'язок з науковими програмами, планами, темами науково-дослідних робіт Одеського національного економічного університету, зокрема за темами: «Регулювання економіко-інституціональних умов формування доходів населення регіону» (номер державної реєстрації 0115U000625); «Проблеми зайнятості і регулювання трудових відносин в галузях економіки» (номер державної реєстрації 0114U0006190).

Зміст дисертації та її завершеність

Відповідно до обраного напрямку досліджень, здобувачем чітко визначено предмет та об'єкт дослідження, коректно сформульовано мету («розвиток теоретичних положень, методичних підходів та розробка рекомендацій щодо забезпечення дієвості соціально-економічного та інституційного аспектів гендерної політики України», С.4) та наукові завдання (С. 4-5). Структура роботи є логічною, містить три розділи та 9 підрозділів. Зміст роботи викладено у відповідності до мети та поставлених завдань.

У першому, теоретичному розділі роботи («Теоретичні засади складових формування гендерної політики») дисертанту вдалося з'ясувати соціально-економічну сутність категорій «гендер», «гендерна сегрегація», «гендерні стереотипи», сформулювати комплексний підхід щодо вивчення поняття «гендер», обґрунтувати методичні підходи до гендерних досліджень в соціально-

економічній та інституційній сферах. Розглядаючи поняття «гендерної сегрегації», автором було запропоновано термін «інституціональна дискримінація», визначено вплив гендерних стереотипів на реалізацію можливостей чоловіків і жінок у трудовій діяльності (С. 19-32). Досліджуючи термін «гендерна політика», автором було виявлено, що більшість дослідників асоціюють гендерну політику з державною діяльністю, об'єктом якої в основному виступають жінки, внаслідок чого гендерна політика направлена на подолання лише жіночої дискримінації, тому у дисертаційній роботі запропоновано уточнення поняття «гендерна політика» (С. 35-46, табл. 1.4). В результаті теоретичного аналізу систематизовано категоріальний апарат гендерної термінології (рис.1.3), проаналізовано соціальний, економічний та інституційний аспекти формування гендерної політики в Україні (С. 47-61).

У другому, аналітичному розділі роботи («Аналіз впливу аспектів гендерної політики на забезпечення гендерного паритету в Україні») на основі широкого масиву статистичних даних досліджено тенденції і проблеми гендерної нерівності в Україні, здійснено аналіз гендерних диспропорцій на ринку праці, у доступі до економічних ресурсів, у сфері освіти та в інституційній сфері. З урахуванням гендерного аспекту проаналізовано тенденції зайнятості, безробіття, неформальної зайнятості на ринку праці України (С.83-97), здійснено кластерний аналіз цих проблем на рівні регіонів країни (С. 97-104). Визначено розрив у доходах чоловіків та жінок (С. 105 – 116), проаналізовано інституційні аспекти гендерної нерівності в Україні (С. 117-126), особливості гендерної політики в сфері освіти (С. 127-131). У процесі дослідження здійснено оцінку розподілу домашніх обов'язків в домогосподарствах України на основі аналізу даних із доступних джерел інформації та результатів проведеного опитування (С.131-141, рис. 2.24).

У третьому розділі («Науково-методичний інструментарій забезпечення паритету гендерної рівності як основа реалізації гендерної політики») проаналізовано та систематизовано інструменти соціально-економічного та інституційного забезпечення регулювання гендерної політики з урахуванням

міжнародного досвіду (С. 148-166), обґрунтовано та удосконалено гендерний підхід до раціонального розподілу людських ресурсів на ринку праці за допомогою методів економіко-математичного моделювання (С. 166-183, рис. 3.3); обґрунтовано доцільність включення у функцію корисності домогосподарств часу на домашні справи (С. 190-194); розроблено методичний підхід до забезпечення гендерного паритету в межах соціальної, економічної та інституційної складових за допомогою імітаційного моделювання в програмі Ithink (С.195-221, рис. 3.13); розроблено рекомендації щодо вдосконалення гендерної політики в Україні та досягнення гендерного паритету (С. 183-190, рис. 3.9).

Наприкінці дисертаційної роботи викладено загальні висновки, які відображають суттєві здобутки автора у відповідності з поставленими завданнями. Аналіз дисертації доводить, що дослідження є *завершеним*, поставлена мета є досягнутою, а наукові завдання загалом розв'язані.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і наукова новизна

Основні наукові положення, результати, висновки та рекомендації, які виносяться на захист Табановою Анастасією Іванівною, мають достатній рівень достовірності та обґрунтованості. Аналіз дисертації засвідчив, що це забезпечується:

по-перше, – поглибленим вивченням дисертантом значного обсягу наукових джерел з економіки праці, соціальної економіки та політики, зокрема наукових праць з гендерної проблематики, оплати та стимулювання праці, ринку праці;

по-друге, – використанням сучасних методів дослідження (аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналітичного, математичного й імітаційного моделювання, абстрактно-логічного, соціологічного);

по-третє, – апробацією наукових результатів, отриманих здобувачем, на 16 всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, а також їх

використанням у практичній діяльності районною й обласною адміністраціями та у навчальному процесі;

по-четверте, – публікацією 25 наукових праць за темою дисертації, зокрема 2 колективних монографії, 6 статей у наукових фахових виданнях, у тому числі і тих, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 1 статті у інших виданнях, 16 тез доповідей у матеріалах конференцій.

Достовірність та обґрунтованість отриманих висновків та розроблених пропозицій забезпечується також інформаційною базою дослідження, в якості якої слугували законодавчі акти України, дані офіційного сайту Верховної Ради України, дані Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи, а також тим, що дисертаційне дослідження виконано на основі широкого масиву даних Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості та Головного управління статистики Одеської області, статистичних матеріалів Євростату, Всесвітнього Економічного форуму, Статистичного відділу Організації Об'єднаних Націй та Міжнародної Організації Праці.

Наукова новизна результатів роботи А.І. Табанової визначається сукупністю наукових положень, висновків і рекомендацій теоретичного, методичного і практичного характеру, спрямованих на вирішення проблеми гендерної нерівності в Україні, оцінки гендерної ситуації з урахуванням соціально-економічного та інституційного аспектів, підвищення ефективності політики регулювання гендерного паритету в країні.

До більш значимих наукових результатів, які характеризуються науковою новизною, слід віднести такі.

Серед положень наукової новизни з рубрикою «удосконалено» слід відзначити сформований дисертантом понятійно-категоріальний апарат соціально-економічних та інституційних складових гендерної політики в Україні. Так, в роботі запропоновано авторський підхід до тлумачення сутності термінів: «гендер» (відрізняється від відомих визначень акцентуванням уваги на економічному змісті цього поняття), «гендерна політика» (з позицій автора її особливість полягає в урахуванні інтересів та потреб не тільки жінок, а й

чоловіків у всіх сферах життя, які мають бути законодавчо закріплені та належним чином забезпечені з метою досягнення гендерної рівності) (С. 13-19, табл. 1.2; С. 35-46, табл.1.4, рис.1.3).

В цьому ж сенсі заслуговує на увагу методичний підхід до групування регіонів України за станом економічної активності населення та гендерної нерівності на ринку праці, який ґрунтується на використанні низки критеріїв зайнятості на ринку праці – рівня зайнятості працездатного населення, рівня безробіття працездатного населення та індексу дисиміляції за критерієм економічної активності. Застосування такого підходу дає змогу робити науково обґрунтований вибір видів та напрямів регулювання гендерної політики з урахуванням регіональних особливостей (С. 97-104, табл. 2.3).

Характеризується новизною та оригінальністю запропонований в роботі науково-методичний підхід до прогнозування та регулювання рівня гендерної нерівності (на основі індексу гендерного розриву, розрахованого Всесвітнім економічним форумом), який характеризується формуванням комплексу взаємозв'язків між індикаторами і дозволяє поряд із стандартним методом регулювання використовувати кібернетичний. Завдяки цьому стає можливим оперативне виявлення протиріч в гендерній політиці і більш швидке прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень (С. 195-221, табл. 3.5).

Слід відзначити також запропонований дисертантом гендерно-диференційований підхід щодо забезпечення оптимальних пропорцій співвідношення чоловічих та жіночих ресурсів праці на ринку праці України залежно від ефективності праці чоловіків та жінок. Цінним є те, що такий підхід орієнтує планування розподілу та використання ресурсів праці передусім на досягнення максимального економічного ефекту від залучення та раціонального використання трудового потенціалу з урахуванням гендерних особливостей (166-183, рис.3.3).

У рубриці *«одержали подальший розвиток»* варто відзначити запропоновані автором науково обґрунтовані пропозиції щодо класифікації причин гендерної сегрегації, їх поділу на об'єктивні та суб'єктивні, а також

введення поняття «інституціональна дискримінація» в межах означеної класифікації (С. 19-25, рис.1.2).

Наукова новизна також притаманна розробленій систематизації інструментів соціально-економічного та інституційного забезпечення регулювання гендерної політики, що будується на використанні міжнародного досвіду, зокрема досвіду успішних європейських країн, і дозволяє в разі застосування прискорити досягнення гендерної рівності за інституційним, соціальним та економічним напрямками (С. 148-166, рис. 3.1).

Елементи наукової новизни притаманні розробленим пропозиціям щодо оптимізації функції корисності домогосподарств. Автор обґрунтовує необхідність урахування часу на домашню працю, який становить самостійну цінність та дозволяє оцінювати невраховану працю жінок (С. 190-194).

У пропозиціях автора дістали подальший розвиток соціально-економічні та інституційні напрямки забезпечення гендерного паритету в Україні, що важливо для побудови грамотної та дієвої гендерної політики, реалізації гендерних прав в оплаті праці, під час працевлаштування(С. 183-190, рис.3.9)

Теоретична цінність і практична значущість наукових результатів

Сформульовані та обґрунтовані у дисертації Табанової Анастасії Іванівни теоретичні положення, науково-методичні розробки та пропозиції мають певне теоретичне і практичне значення.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає у вдосконаленні інструментарію дослідження інституційних та соціально-економічних аспектів гендерної політики, розробці наукового підходу до визначення основних факторів гендерної рівності, зокрема на основі застосування методів розрахунку Індексу гендерної нерівності, оптимізації трудових ресурсів на ринку праці України та функції корисності домогосподарств .

Прикладну значущість результатів дослідження бачимо в тім, що основні положення, висновки та пропозиції, подані у дисертаційній роботі, доведені до рівня практичних рекомендацій, які можна використовувати для забезпечення гендерного паритету в Україні.

Прикладна цінність авторських розробок підтверджується їх використанням Департаментом економічного розвитку Одеської міської ради у процесі корегування програми соціально-економічного розвитку міста, Департаментом економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації. Практичне використання розробок Табанової А.І. підтверджено довідками, які прикладені до дисертаційної роботи.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Повнота викладу наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Дисертація написана науковим стилем, державною мовою, за класичною схемою, тобто містить вступ, 3 розділи по три параграфи, висновки, список використаних джерел, додатки. Виклад матеріалу дослідження відзначається послідовністю, логічністю, наявністю значної кількості ілюстративного матеріалу (таблиці, рисунки тощо).

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Табанової Анастасії Іванівни висвітлено у наукових працях, які відповідають чинним вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук. За темою дослідження дисертантом опубліковано 25 наукових праць загальним обсягом 10,28 д.а. (з яких особисто автору належить 8,78 д.а.); серед них у наукових фахових виданнях України – 6 статей загальним обсягом 4,4 д.а. (з яких особисто автору належить 3,78 д.а.), у наукових періодичних виданнях інших держав і виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз – 1 стаття загальним обсягом 0,6 д.а. (з яких особисто автору належить 0,35 д.а.), розділи у 2 колективних монографіях загальним обсягом 1,52 д.а. (з яких особисто автору належить 1,14 д.а.), 16 публікацій у збірниках науково-практичних конференцій та інших виданнях загальним обсягом 3,76 д.а. (з яких особисто автору належить 3,51 д.а.). Обсяг друкованих робіт, їх зміст і кількість відповідають вимогам щодо висвітлення основного змісту дисертації у публікаціях. Усі публікації відображають основні результати дослідження, які винесено на захист, та повною мірою відповідають змісту дисертації. Внесок авторки у роботи, опубліковані у співавторстві,

належним чином конкретизовано в авторефераті у переліку праць, опублікованих за темою дисертації.

Автореферат ідентично відображає структуру дисертації, логіку викладення матеріалу, основні положення, отримані наукові результати, висновки та пропозиції, викладені в дисертаційній роботі.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Разом з тим, позитивно оцінюючи досягнуті результати та наукову новизну положень дисертаційного дослідження Табанової Анастасії Іванівни, необхідно висловити окремі зауваження стосовно окремих недоліків роботи.

1. У першому розділі роботи автор недостатньо приділив уваги порівняльному аналізу особливостей міжнародної та української нормативно-законодавчої бази гендерної політики. Теоретичні положення набули б більш переконливої аргументації, як би авторка більш чітко і повно розкрила передумови формування дієвої гендерної політики.

2. Визначаючи кластерну модель для аналізу гендерних аспектів зайнятості, доцільно було б вказати декілька показників, які характеризують саме стан проблеми (наприклад, частку жінок у структурі економічно активного населення області, зайнятого населення області, у складі працездатного населенні, у складі безробітних). Це дало б змогу на рівні регіонів глибше проаналізувати відмінності у гендерній нерівності (С. 97-104).

3. У п. 2.3. подана корисна аналітична інформація щодо гендерної нерівності в інституційному житті України (С.117-126), але варто було б розширити аналіз, не обмежуючи його тільки вищими органами влади та органами місцевого самоврядування України.

4. Схвалюючи загалом авторський підхід щодо включення домашньої праці у функцію корисності домогосподарств (С. 190-194), не можна, водночас, не помітити, що поза увагою дисертанта залишилося розкриття можливостей практичного застосування цього підходу, оцінка можливого економічного ефекту від цього.

5. У розділі 3 автор пропонує низку заходів стосовно досягнення оптимальних пропорцій у розподілі ресурсів праці в Україні з урахуванням гендерного аспекту (С. 183-190, рис. 3.9), з якими важко не погодитися, однак не вистачає пояснень, як конкретно має відбуватися процес реалізації цих пропозицій в умовах сьогодення України.

6. Не зменшуючи наукового та практичного значення отриманих дисертантом результатів, вважаємо, що виклад положень дисертації значно більше виграв би в разі зосередження уваги на більш чіткому визначенні у третьому розділі роботи соціально-економічних та інституційних механізмів формування гендерного паритету в Україні.

Водночас, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Наявність дискусійних положень свідчить про складність та актуальність обраного напрямку досліджень.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Табанової А.І. на тему «Соціально-економічні та інституційні аспекти гендерної політики в Україні» є завершеною науковою працею, яка за змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Одержані наукові результати дозволяють вирішити актуальне завдання науково-прикладного значення щодо поглиблення методологічних і методичних засад дослідження гендерної політики та розробки науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення регулювання відповідних процесів в Україні. Обрану тему дисертаційної роботи належним чином розкрито, мету дослідження досягнуто, поставлені завдання в цілому виконано. Дисертаційна робота за змістом та науковим рівнем відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Автореферат дисертації належним чином розкриває основні її положення та висновки, є ідентичним дисертації за структурою та змістом, не містить інформації, що є відсутньою у дисертаційній роботі.

Дисертаційна робота за своїм змістом та оформленням відповідає вимогам МОН України та пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 року із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 656 від 19.08.2015 р., а її автор – Табанова Анастасія Іванівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика.

Офіційний опонент -

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки та підприємництва
Центральноукраїнського національного
технічного університету

М.В. Семикіна

Підпис проф. М.В. Семикіної засвідчую:

Проректор з наукової роботи
Центральноукраїнського національного
технічного університету

О.М. Левченко